

“TÜRKÇE İBADET” MESELESİ

Dr. Halil ALTUNTAŞ

Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Giriş:

“İbadetin Türkçeleştirilmesi” bazı çevrelerce öteden beri zaman zaman gündeme getirilip uygulanması istenen bir konudur. Burada kastedilen şey esas itibarıyla, namazda Kur'an'ın aslı lafızları ile değil de Türkçe çevirileri ile okunmasıdır. Bu iddia ve istekler gündeme getirilirken Kur'an'ın ne olduğu; İslâm'ın konu ile ilgili temel tutumunun hangi yönde olduğu görmezlikten gelinir. Arapça bilmeyen insanların namazda ne "söylediklerini" bilmelerinin gerektiği temel bir sebep olarak öne sürülür. Münakaşalar yapılır, yazılar, kitaplar yazılır, konu bir müddet sonra gündemden kalkar.

Son günlerde bu süreç yeniden başlatıldı. Hareket noktası da Cemal Kutay'ın yazdığı ve İncelememizin konusunu oluşturan "Türkçe İbadet" adlı kitap oldu.

Kitabı okuyunca onun, başlık konusunu ele alıp ilmî usulle işleyen bir

kitap olmak yerine, polemige ve söz oyunlarına dayalı bir temele oturduğunu gördük. O sebeple bu inceleme, "Türkçe İbadet" in dinî-ilmî hükmü üzerinde ortaya konan görüşleri tartışmak yerine Cemal Kutay'ın ileri sürdüğü bazı mesnedsiz, duygusal ve İslam'a aykırı görüşlerinin belirlenip değerlendirilmesinden oluştu.

İncelemede, adigeçen kitap'ın önce, genel yapısı; sonra da ilmi yapısı üzerindeki tesbit ve değerlendirmeler yer almaktadır.

1. GENEL YAPISI AÇISINDAN A- MUHTEVA

Çalışma, hemen hemen bir bütün olarak, konu adı ile doğrudan ilgisi bulunmayan başlıklardan oluşmaktadır. "İçindekiler" kısmı mevcut değildir.

Başlıklar adeta konunun özeti olacak kadar uzun (msl.s.230'da 10 satır) tutulmuştur. Kitap bir iç tertip ve düzenden mahrumdur.

"Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Saygıdeğer Süleyman DEMİREL'e Açık Mektup" başlığını taşıyan kısım (s.9.46) da ağırlıklı konu T.B.M.M. nde kadın Milletvekilleri'dir.

Kitabın asıl kısmını ise, Necip Asım, (s.49-55) Dr. Rıza Nur, (s.61-62) İsmail Hakkı Bahacıoğlu (s.82-91), Musa Carullah Biği, (s.93-118). İsmail Hakkı İzmirli (s.119-127), Enver Tuncalp ve Behçet Kemal Çağlar (s.161-169), Abdulhalim Çelebi, Veled Çelebi İzbudak (s.198-202), Ahmed Gürkan (s.213-218) gibi şahıslar oluşturmaktadır. Adı geçen şahıslar, ya yaptıkları bir Kur'an tercümesi, ya da Kur'an ilimlerine dair eserleri sebebi ile ele alınmış, biyografileri, ilmi çalışmaları ve eserleri hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

d) Kitabın sonunda da, "Hz. Muhammed Mustafa s.a.v."e ve bazı siyasilere bürokratlara yönelik olarak yazılmış bir dizi "açık mektup" yer almaktadır.

B. Üslup

Çalışma, böyle ciddi bir konuyu gündeme getirebilmek için gözetilmesi gereken ilmi üsluptan mahrumdur. Eserin bütününe bir konuşma ve sohbet havası, bir hamâsî, ve sagonvârî üslup hakimdir. Ekseriyeti itibarı ile telif değil, irticali konuşmalar tarzındadır. Sıkıcı bir söz yığını görüntüsüne sahiptir.

Örnekler:

a) ".....

Denemeler de yapılmıştır.

Ben bunları kronolojik sıra içinde, 1996'da CEM OFSET'in sahibi aziz, âlicenâp, faziletli, yürekli dost Dr.

Oktay Duran'ın yayınladığı "Atatürk Bugün Olsaydı" başlıklı büyük boy, 549 sayfalık kitabımla sıraladım:

Mustafa Kemal'in beraberinde götürdüğü hasret TÜRK MİLLETİNİN TANRISINA ANA DİLİYLE KULLUK HAKKI

Genel başlığı altında..

"Maraka değer bulursanız, edinir, okursunuz."

"Lütfen beni dinleyin.." (s.73-74).

b) Bir başlık:

"LÜTFEN İNSANLIK ADINA;
NESİLLERDİR ÇİĞNENMİŞ
OLAN ANASÜTÜ KADAR
HELAL BİR HAK ADINA;
KENDİMİZİN VE
EVLATLARIMIZIN
HAYSİYETİ ADINA; Milletimize
TÜRKÇE İBADET İMKANI, BİR
BAŞKA DEYİŞLE ANADİLİYLE
KULLUK HAKKINI VERİN: 2:"
(s.79)

c) "Bakınız: MEANİ-İ KUR'AN (Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümesi)nin sahibi "Mülga tetkikât ve Te'lifât-ı İslâmiye Heyeti Reisi ve Darü'l-Fünun İslâm Felsefesi ve Fıkıh Tarihi Müderrisi İzmirli İsmail Hakkı..." (s. 80)

C- Dil iade: Her şeyden önce kitabın tam bir sayfalık yer tutan adının temel ögesi olan "TÜRKÇE İBADET" ifadesi, Türk dili mantığı açısından yanlıştır. Zira kitabın muhtevassından anlaşıldığına göre ibadette Türk Dili'nin kullanılması kastetilmektedir. Oysa dilimizde isimlere son takı olarak kullanılan "çe", bir şeyin o isme has olduğu anlamını ifade eder ve bu ek alan isimler, başka bir

isimle birlikte kullanılır. Bu isim yoksa, var kabul edilir, "Erkekçe tavır", (erkeğe has tavır) "haince düşünce" (hain kimseye has düşünce) gibi. Bu sebeple "Türkçe İbadet" de Türk'e has ibadet demektir ki, yazarın böyle bir şey kast etmediğini biliyoruz. "Türkçe İbadet" ifadesi yerine "Türk Dili ile ibadet" ifadesinin kullanılması gerekirdi. Amacı itibari ile doğru olmasa da, dil mantığı açısından doğru olan budur. Nitekim Besim Atalay'ın aynı konuda yazdığı bir kitabın adı da "Türk Dili ile İbadet"tir.

"İnsanı insan yapmış ayrıcalığın özü kadirbilirliğin dileği olarak diyorum ki büyük Atatürk kıymet normuna sonuna dek devam edeceksiniz." (s.29)

"Cesaret eden lütfen demesin. Ona Prof.Dr. İsmail Hakkı İzmirli'nin "Meâni Kur'an" adlı Türkçe Tercümesini "önüne koysun, hayranlık yaratacak sabır ve konu üzerinde mutlak bilgiyle derlemiş sayfalarda, hayatı terkib eden mevzuları sıralasın bakalım yaşamda geride kalan bir şey var mı?" (s. 66)

"Hem bunları yorumlamak için sarf, felsefe, sosyoloji, çağ şuuru gibi tamamlayıcı bilgilerin gerekliliği.." (s. 108)

"Kur'an-ı hıfzederek hafız oldu" (s.1197)

"Fundamentalizm köktendinciliği.." (s.175)

"Şimdi de mevzuun en çarpıcı, hatta dehşet verici bölümüne gelmiş bulunuyoruz." (s.175)

Kitapta baştan sona kadar, kendi düşüncesinde olmayanlara "şeriatçı", "yobaz", "gerici", "Arap şövenliği" (s.210), "karakuvvet" (s.214, 216) "karşı

taraf" (s.227), "Çember sakallılar" (s. 260), "kara çarşaf" (s. 268), "kara çarşaf din faşizmi(?)", "İrtica şebekesi", "sakalı kadar kafası karışık tipler" (s. 271) gibi hakaret edici, aşağılayıcı, tahrik edici ve toplumsal bütünlüğü bozucu, saldırgan ifadeler yöneltmiştir.

Ne garip tecellidir ki Besim Atalay (ö. 1965) da aynı konuda yazdığı "Türk dili ile İbadet" adlı kitabında, (Nebioğlu yayıneve-İstanbul, Tarihsiz) muarızlarına karşı aynı saldırgan ve horlayıcı ifade üslubu kullanmıştır. İddiaların isbatı için ilmi usuller yerine; karşı görüşleri çürütme yerine, onları ve sahiplerini yok saymak, hakarete layık görmek, haksız olmanın verdiği psikolojik bir rahatsızlığın ifadesi olarak görünmektedir.

2- İLMİ AÇIDAN:

Yukarıda değinilen muhteva, üslup, dil ve ifade zaafının da işaret edeceği üzere, kitabın hazırlanması sırasında, "İlmi araştırma metodu" gibi bir endişeye yer verilmiş değildir. Konular belli bir düzen ve mantık zinciri içinde ele alınmış olmaktan uzaktır. "Doğaçlama" usulü ile "geldiği gibi yazma" yoluna başvurulmuştur. Bu tutumun sonucunda eserde oluşan içinden çıkılmaz bir iç yapıyı, bizzat yazarın kendisi, "iç içe geçmiş"lik nitelemesi ile, bir "dizin" (İndeks) sunamayışına gerekçe olarak gösterilmiştir. Hatta bir "İçindekiler" kısmının olmayışı da aynı gerekçeye dayanıyor olmalıdır.

Eserde verilmek istenen temel mesaj, namazda kıraatın (Kur'an'dan bir miktar okuma işinin) Türçe tercüme ile yapılması gerektiğidir. Ancak böyle bir konuda ciddi bir görüş belirtebilmek

için Kur'an ve Kur'an ilimleri konusunda yeterli bir alt yapıya sahip olmak gerekmektedir. Aynı gereklilik, bu konuda söylenenleri değerlendirebilmek konusunda da geçerlidir. Oysa yazar, Kur'an ve ilgili ilimler konusunda söz sahibi olması yanında, bizzat kendisinin de ifade ettiği gibi "İlahiyatçı (Tanrı bilimci, teolog)" değildir. (s.5); yani genel anlamda bile din alanında söz sahibi değildir. "Şerefu'l-Mekani bi'l-Mekini" Bir makam, şerefini orayı işgal eden şeyden alır" sözünü "Yüce İslâm Peygamberinin ebedi hükmü" diye sunabilmiştir. (s.28-29)

Yazar gerek kitabın konusunun gerektiği ilmi alt yapıdan yoksun bulunması ve gerekse olmasını istediği bir şeyin, ne pahasına olursa olsun doğruluğunu ispatlama yönündeki ısrarlı tutumu yüzünden bir takım dini-ilmi hatalar, çelişkili durumlar sergilemekten kurtulamamıştır.

Tesbit edilen bu noktaları, çeşitli örnekleri ile görelim:

A- İLMİ-DİNİ YANLIŞLAR

1. "ARAP ŞERİATİ" (İSLÂM)

İslâm "Arap Şeriatı" ölçülerine indirilerek, Şamanizm ile mukayese edilmektedir. Bir başlık:

"İslamiyet Öncesi Türk Dinsel Yapısıyla Arap Şeriatı Arasındaki Farklılığa Ait Dikkate Değer Sonuçlar" (s.40)

Bu mantıktan hareketle şamanlık: puta tapmaya asla yer vermeyen, doğanın yüce (?) varlıklarına saygı ve sevgiyi telkin eden ölçelere sahip; asıl yapısı tek tanrı inancı olan bir din olarak İslâmiyetin yanında ön plana çı-

karılmaya çalışılmaktadır. (s.47-50) Şu ifade ise bir bölüm sonucu olarak, bunu açıkça ortaya koymaktadır:

"Türk Milleti "ana diliyle kulluk hakkına kavuştuğu gün, konuyu kucaklayacak evlatları, manevi hayatımızda yeni bir pencere açacaktır: Ulusal verasetin ŞAMANLIK ve öncesine uzanarak bilim penceresini..." (s. 58)

Malazgirt savaşında, Alparslan'ın yanında Türk olmayan müslümanların yer almayışından, Bizans ordusundaki Hristiyan Türklerin saf değiştirerek Alparslan'ın yanında yer almasından hareketle, milliyetin dinden önce geldiği sonucuna varılmaktadır:

"Peki neredeydi bizim ittihad-ı İslâm (İslâm birliği) masalının mefkurecileri?

"Tek bir tanesi yoktu..."

"Ama o can pazarında dinleri Hristiyan, kanı Türk olan Bizans ordusundaki Hristiyan Türkler, kavganın iki din konusunda değil iki millet arasında olduğunu görünce, tereddütsüz Alparslan'ın tarafına geçtiler..."

"Çünkü MİLLİYET daima DİN'in üstündeydi." (s.59)

İleri sürülen hükmün İslâm'ın ruhuna taban tabana zıt oluşu aşıkardır. İlahiyatçı (Tanrı bilimci, teolog) olmayan yazarın böyle bir hataya düşmüş olması -hatanın tüm büyüklüğüne rağmen- anlaşılabilir bir şeydir. Ama bir "tarihçi"nin, adigeçen savaştan önce Alparslan'ın askerlerine hitaben söyleyişi:

"Allah'ım, sana kulluk için hayatlarını esirgemeyen mücahitlerini yalnız bırakma. Alparslan'ı düşmanlarına muzaffer kıl ve askerlerini meleklerle te'yid eyle. O, senin rızanı kazanmak

için nasıl cihad ediyorsa, sen de onu öylece koru. Düşmanlarını kahret.. Ey askerlerim! Eğer şehid olursam bu beyaz elbise benim kefenim olsun. O zaman ruhum göklere çıkacaktır." sözlerini görmezlikten gelerek onu, milliyeti dinin önünde tutmakla itham etmesi anlaşılır gibi değildir.

Yazar'ın İslâm Dini hakkında kullandığı küçük düşürücü "Arap Şeriatı" ifadesi s. 196 prğ. 1 ve s. 202, prğ. 4'de de yer almaktadır.

2- "KESİN, ÖDÜNSÜZ, HATTA KALPSİZ... YASAKLIK"

Şamanlıkta puta tapma gibi ilkellik bulunmadığı iddiasından hareketle, İslâmiyetin resim ve heykel konusunda getirdiği kısıtlamalara, cahiliye Araplarının putatapıcılığının sebep olduğu, bunun zararını da, böyle bir adeti olmayan Türklerin çektiği ileri sürülmektedir. Şöyle diyor Kutay:

"Ve İslâmiyet, insanlık adına yüzkarası olan bu tablodan onları kurtarmak için gelmiştir."

"Peki sonra ne olmuştur?

"Arap Yarımadası'nın bir daha benzer utancı yaşamaması için müzik, resim, heykel ve benzeri, insanlığın yüce duygularının, en asil ve kalıcı belirtilerine YASAK'lık getirilmiştir: Kesin, ödünsüz -hatta kalpsiz..." yasaklık..."

Bu yasağın faturasını Arap ve Ötekiler değil biz Türkler ödedik." (s. 50)

Bununla şunlar söylenmiş oluyor:

İslâm'ın müzik, resim ve heykel konusunda getirdiği kısıtlama ve yasaklamalar aslında putatapar Araplar için bağlayıcıdır. Zira puta tapanlar,

resim ve heykeli tapınma aracı yapanlar Araplardır. "Hayatında puta tapmak gibi bir ilkelik olmayan biz Türkler" (s. 50) bu kısıtlama ve yasaklamaların dışında olmalıydık. Ne var ki onların narına biz de yandık.

(Asıl konumuz olmamakla birlikte Türklerin hiç puta tapmamış olduğu iddiasının yanlış olduğu ve ileride buna değineceğimizi belirtelim.)

Kutay'ın bu kökten düşüncesi kökten yanlıştır. Çünkü "Sebebin özel oluşu, hükmün genel oluşuna engel değildir" prensibi İslâm hukukunun temel prensiplerinden biridir. Sözü edilen kısıtlama ve yasaklamaların sebebi gerçekten sadece "Arap Ümmetinin Cahiliye devrindeki felaketli yapısı" (s. 50) olsa bile bu, aynı sınırlama ve yasaklamaların, İslâm'a mensup başka milletleri, toplumları da kapsamayacağı, ya da kapsamaması gerektiği anlamına asla gelmez. Zira İslâm'ın yasakladığı bir eylemi işlemeyen bir toplumun, aynı şeyi yarın da işlemeyeceği söylenemez. Bu sebeple mutlak emirler ve yasaklar yer, zaman ve toplum farkı gözetmeden genellik ifade ederler. Zaten İslâm'ın evrensel bir din oluşunun anlamı da budur. Peygamberi, tüm insanlara Peygamber olarak gönderilmiştir. (34/Sebe: 28) Kutsal kitabı, pek çok ayetinde "Ey insanlar" diye tüm insanlığa hitap etmektedir. Şu halde insanlardan bazılarını ya da belli kesimleri, böylesi ve tüm insanlığı kuşatan bir dinin, bazı kurallarının dışında bırakabileceği iddiasının ne dini ne ilmi hiçbir dayanağı yoktur.

İslâm'ın getirdiği bir genel hükmün "kalpsiz" (ce) diye nitelenmesi -haşa- Allah'a zulüm isnadı demek ola-

çağından, İslâm inancına aykırı ve kişiyi inanç açısından tehlikeli çizgiye getirecek bir tutumdur.

3. "KUR'AN-I KERİM ARAP ÜMMETİ İÇİN İNDİRİLMİŞTİR"

Yazar "Kur'an-ı Kerim niçin Arap dili ile indirildi?" şeklinde açtığı başlık altında "cevabı gayet basit ve açıktır: Çünkü Kur'an-ı Kerim ARAP ÜMMETİ için inmiştir." dedikten sonra İsmail Hakkı İZMİRLİ'nin Meân-i Kur'an adlı Kur'an tercümesinin önsözünden bir alıntı yapmaktadır. Burada İzmirli, Kur'an'ın indiriliş biçim ve sürecini gündeme getirdikten sonra, Kur'an'ın söz ve anlam bütünlüğü içinde mi yoksa sadece anlam olarak mı indirildiği konusunun ulema arasında ihtilaf konusu olduğunu çoğunluğun söz ve anlam olarak indirildiği görüşünde olduğunu söylemektedir.

a) Önce; yazarın yukarıda aktardığımız başlığındaki hükme varmasını sağlayacak hiç bir ifade, verdiği bu alıntıda yer alınamadığı gibi, konunun devamında da (s. 66-70) böyle bir şeye rastlamak mümkün değildir. Yazarın üslubunun bir özelliği olarak, o anda böyle bir şey söylemek aklından geçmiş, bunu bir başlık ile ilintili olup olmadığı üzerinde durulmamıştır.

b) Oysa Kur'an'ın sadece "Arap Ümmeti" için değil tüm insanlık için indiği, inkârı mümkün olmayan bir gerçektir. Kur'an'ın sayısız ayet-i "Ey insanlar." diye başlamaktadır. Ayrıca böyle bir iddia Hz. Peygamberin de Araplara has bir Peygamber olduğunu söylemeyi gerektirir.

Yazarı böyle riskli bir yola sokan

mantık "tüm Türk devletlerinde Arapça'ya dayalı din anlayışı, daha açık söyleyişle Kur'an'ın Arapça olarak ibadete esas kaynak olmasından..." (s. 66) kurtulmak mantığıdır.

c) İslâm ulemasından bazılarının, Kur'an'ın yalnız anlam olarak indirilmiş olduğu görüşünde olmaları, Kur'an'ın Arap dili ile indirilmiş kutsal bir kitap olduğu gerçeğini değiştirmez. Kur'an, yazar ve benzerlerinin dayanaksız olarak iddia ettiği gibi ister sadece Araplara inmiş olsun, isterse tüm insanlığa inmiş olsun, bu gerçek değişmez. Zira bizzat Kur'an, kendini "Arapça bir Kur'an" olarak tanıtıyor (Msl. 12, Yusuf, 2; 20, Tâhâ, 113; 39; Zümer, 28) Yani Kur'an olamayacağı ve Kur'an'ın orijinal metnin yerine kaim olamayacağı hem ilmin, hem dinin hem de tarihin kesin hükmüdür.

Yazarın "Kur'an'ın Arapça olması, Arap cahiliye karanlık ve utancından kurtarmak için indirilmiş olmasından dolayıdır. Yoksa İslâmiyeti bir cihan hareketi yapmış Türklüğü cezalandırmak için değil." (s. 69) şeklindeki mesnetsiz ve tutarsız ifadelerini de yukarıdaki bakış açısından değerlendirmek gerekir.

Kur'an'ın Arap dili ile inmiş olması ve namazda Arapça lafızlarıyla okunmasının şart olması, onun hidayetinden başka ümmetlerin yararlanmalarının önünde bir engel değildir. Namazda "kıraat" ın dışında, Kur'an'ı anlama, ondan ışık alma konusunda tercüme ve tefsirlerden yararlanmak, her toplum ve millet için mümkün, hatta gereklidir. Bu gerçek tüm çıplaklığı ile ortadayken, Türklerin Kur'an'ın nurundan yararlanması adına "Türkçe İbadet" diye ısrar etmeyi açıklayabilmek ise mümkün değildir.

Eğer bir millet Kur'an ile olan ilişkilerinden dolayı "ceza görmüş" ise bu, Kur'an'ın Arapça metniyle okunuşundan dolayı değil, Kur'an'ı yaşayamamaktan, hayatın dışına itmekten dolayıdır. Kur'an'ın anlaşılmasının, yaşanmasının, hayatımızı etkilemesinin önündeki ilk engel asla, onun Arap dilinde olması, bizim ise Türkçe konuşuyor olmamız değildir. Eğer bir toplumun, Kur'an'ın o toplumun dilinde olması yeterli olsaydı, Arap dünyasının bugünkü halde olmaması gerekirdi. Demek ki biz Türkler de dahil, İslâm dünyasının, hatta tüm insanlığın Kur'andan gereği gibi ışık alabilmesinin birinci şartı, onu benimseyip incelemeye ve onu kendisinden etkilenmeye layık bulmaktır. Bu noktaya gelindikten sonra, Kur'an'ın namazda Arapça nazmıyla okunmasının çağa açılımın önünde bir engel olduğundan söz etmenin anlamsızlığı, bazı anlayış sahipleri açısından da ortaya çıkacaktır.

Tüm bu gerçeklerin ışığında denebilir ki: Kur'an ile ilişkilerinden dolayı bir toplumun ceza görmüş olması söz konusu ise bunun sebebi, Kur'an'ın hükümlerinin niteliğinde değil, o toplumun Kur'an'a bakışında ve ona karşı tutumunda aranmalıdır.

4- "KARADA VE DENİZDE FESAD ZUHUR ETTİ"

Kutay, Rûm Sûresi 41.âyetinde yer alan "İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden denizde ve karada fesad belirdi." ifadesinin "cahiliye Devri Arap yarımadası'nın, özellikle yeni dinin çıktığı Mekke çevresinin görünümünü" tasvir ettiği düşüncesinden hareketle Kur'an'ın dünyaya yönelik ahkâmının aslında Araplara yönelik olduğunu ifade ederek şöyle demektedir:

"Fakat bu gerçek ("Arapların cahil, ilkel, idraksız, kanunsuz," oluşlarını kastediyor) İslamiyetin bünyesinde öteki iki semavi din, Musevilik ve Hristiyanlık'da rastlanamayacak nisbette Müslümanlığı "Dünya sorunları üzerinde esaslara" mecbur etmiştir."(s.72)

Yazar "İslamiyetin çıplak bir din değil, kendine inananı, anne karnından alıp sonsuzluğuna inandığı bir başka dünyaya götürecek bütünlükte yaşama düzeni olduğu gerçeğini (s.71) bu gerekçeye dayandırmaktadır. Yani ona göre İslam Dini de aslında Yahudilik ve Hristiyanlık gibi semavi bir din olduğuna göre, bu din de tıpkı onlar gibi hayatın maddi alanlarına, dünyaya ilişkin konularda pek hüküm getirmemeli idi. Ne var ki cahiliye Araplarının ıslahı amacıyla İslâm bu tür hükümler getirmek zorunda kalmıştır. Yoksa, İslâm'ın dünyaya ilişkin hükümleri onların durumunda olmayan başka milletleri (Mesela Türkleri) bağlayıcı niteliktedir. Kutay'ın:

"Bugün tesettür adı altında dinsel yapı içinde gösterilen kısıtlamalar, aslında bu kapanmış devrin (cahiliye Arapları dönemini kastediyor) zamanın reddindeki izlerdir." (s.72) şeklindeki sözleri, tüm anlatım bozukluğuna rağmen onun bu konudaki yaklaşımını açıkça ortaya koymaktadır.

Bundan önceki iki başlık altında da denildiği gibi yazarın asıl amacı, Kur'an'ın maddi ve sosyal hayata yönelik hükümlerinin bugün geçerliliklerini yitirdiğini, bugün İslâm deyince Allah ile kul arasındaki bir takım duygusal ve imani bağlardan ibaret olduğunu, dolayısıyla laik dünya görüşünün Kur'an'a aykırı olmadığını Müs-

lûmanlara benimsetmektir. "Türkçe ibadet" isteklerinin arkasında yatan gerçek sebep budur. Zira müslümanlar, namazlarında olsun Kur'an'ı orijinal lafızlarıyla okumakla asgari ölçüde de olsa, indiği form içindeki Kur'an ile bağlantılarını ve ilişkilerini sürdürecekler, bu da onları Kur'an'ı gösterilmek istenenden başka bir dünya görüşüne sahip olduğu gerçeğini yüreklerinde ve kafalarında diri ve taze bir biçimde korumalarını sağlayacaktır. Asıl sıkıntı da buradan kaynaklanmaktadır.

5- ABDULLAH CEVDET VE "İHVÂNU'S-SAFÂ"

Yazar, Kur'an karşısında takınılması gereken bakış açısının belirlenmesi konusunda, asıl cesurca tutumun İslami bilimler alanından uzmanlaşanların dışındakilerce sergilenmiş olduğunu söylemekte ve Abdullah Cevdet ile "İhvânü's-Safâ'yı bu konuda örnek olarak sunmaktadır. Kutay'ın, son günlerinde kendisini tanıdığım, ellerini öptüğüm, ..neden Kur'an-ı Kerim'in bir çevirisini, hayır sadece çevirisini değil, açık yorumunu yapmadığını bugün de düşünmekteyim" (s.76) dediği Abdullah Cevdet hakkında yazdığı onüç satırlık bir cümleden (s.76) zorlanarak da olsa aktardığımız yukarıdaki ifadeden anlaşılan şudur: Abdullah Cevdet'in (1869-1932) din konusunda sahip olduğu fikirler ve bakış açısı ile İslâmiyet anlaşılmalı ve yorumlanmalıdır.

Bilindiği gibi Abdullah Cevdet Mekteb-i Tıbbiyye'ye girdikten sonra, o dönemde moda olan biyolojik materyalizm akımına kapılmış, dine karşı takındığı olumsuz tavır sebebiyle büyük tepkiler almış bir kimsedir. R.Dozy'nin "Essal

sur l'histire de l'Islamisme" adlı kitabını "Tarih-i Din-i İslâm" adıyla yayımlanmıştı. Hz. Peygamber'in hayatını marazi psikoloji ile açıklamaya çalışan bu kitap sebebiyle Abdullah Cevdet din düşmanı olarak tanınmış ve pek çok eleştiri almıştı. Daha da ilginç, yayınladığı "İctihad dergisinde, Bahâiliğin yeni bir din olarak kabul edilmesini de tavsiye edebilmişti. Bugün "Tanrısızlığın İlmihali" adı altında dördüncü baskısı yapılan (Kaynak yayınları, İst.1995) ve J.Meslier adlı iki yüzlü bir Hristiyan köy papazına ait LE BON SENSE adlı eseri tercüme edip yayınlayan da yine Abdullah Cevdet'tir.⁽¹⁾

İşte Kutay'ın ellerini öptüğü ve niçin bir Kur'an tercümesi, bir Kur'an yorumu (Tefsiri) yapmadığına hayıflandığı "cesur düşünceli" Abdullah Cevdet budur.

Cemal Kutay, "Kur'an üzerinde yorumlar yapılırken, değişen zaman şartlarına uygun köklü deneyimler (denemeler olacak) yapılmadı mı?" sorusunu sormakta ve şöyle demektedir:

"Bir ihvânü's-Safâ (Safalı, mutlu kardeşler) hareketi vardır ki, İslâm hayat ve felsefelerini değişen şartlara göre temel kurallara sadık kalarak ve de önemlisi, telkine ve tebliğe değil de akla ve tatbika uygun ölçüler içinde ele almayı düşünmüştür. Adı bilinen beş kurucusunun kökeni Türk çoğunluğudur. Sadece Kur'an, Tevrat, İncil ve semaviliğine inanılmış öteki kitaplardan da faydalanmışlardır.(s.77)

Yazarın sözünü ettiği ve Kur'an'ın yorumlanmasında görüşlerinin esas alın-

(1) Bak: Diyanet İslâm Ansiklopedisi I, 90-93 (Abdullah Cevdet Maddesi).

masını öngördüğü İhvânü's-Safa, X (H.IV.) asrın ikinci yarısında oluşturulmuş, aşırı Şirî daha doğrusu İsmailî eğilimli siyasi-dinî bir oluşumdur.⁽²⁾ Görüşlerini "Risail-ü İhvanu's-Safa" diye anılan risalelerde ortaya koymuşlardır.⁽³⁾ Bunlar Şeriat hükümlerinin, dini inançların, felsefeden haberdar olmayan kişiler yüzünden bulandığı, ancak felsefe ile temizleneceğini; insanın da, şeriatı felsefe ile açıklayabildikten sonra kemale erebileceği görüşündedirler. Görüşleri, Hint-İran ve Yunan felsefesine dayanmaktadır. Risaleleri, bu felsefi sistemleri ile İslâm inançlarını birleştirmeye çalışan esasları içermektedir. "Özellikle yaradılışın zarûri oluşu, âlemin ezeli ve ebedi oluşu inançları dolayısıyla İslâm'a hiç bir surette uymayan fakat risaleleriyle yayılan bu cemiyetin kurduğu sistem, İsmaililer tarafından hayati bir şekle sokulmuş, mezhebin teşkilatı bu sisteme oturtulmuştur." ⁽⁴⁾

Görüldüğü üzere yazar, Kur'an'ın değişen zaman şartlarına göre yorumu" adı altında, Kur'an-ın pratik hükümlerini devre dışı bırakan keyfi yorumlarını "delillendirme" konusunda sapık "İhvanu's-Safa"yı örnek göstermektedir. Ancak bu işi yaparken adı geçen grubu, asıl vecheleri ile değil, insanların zihinlerini çecek ifadelerle sunmakta, ilmi gerçekleri saklama yolunu seçmektedir.

Yazar'ın, Kur'anın yorumlanması konusunda; asıl amacı İslâm'ı, bir takım felsefi sistemlerle birleştirmek olan "İhvan-ı Safa'yı örnek verişini, İslâm'a ve Şamanlığa bakışı ışığında değerlendirecek olursak onun; İslâm inancının, Şaman pratik hayatıyla birleştirilmesi gibi bir din anlayışında

olduğu görülecektir. Bu tutumun İslâm ile alakası olmadığı ise açıktır.

6- DİVAN-İ LUGATİ'T-TÜRK VE "TÜRKÇE İBADET"

Kutay Kaşgarlı Mahmud'un Ünlü eseri "Divan-i Lûgati't-Türk"ten söz ederek şöyle demektedir:

"Kaşgarlı Mahmud'un bin yıla yaklaşmakta olan bu eşsiz hizmetinin açıklandığı temel gerçek Türk Milletinin ibadetini ana diliyle yerine getireceğini sahih hadislerle isbatlamasıdır." (S.196)

Bilindiği gibi "Divan-i Lugati't-Türk" Kaşgarlı Mahmud'un Türk dilinin Arapçadan geri kalmadığını, bu dilin önemini ve gücünü gözler önüne sermek ve Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla kaleme aldığı (470/1077) bir sözlük gramer kitabıdır.

Kaşgarlı, eserinde, açıklamasını yaptığı kelimelerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için, atasözü, şiir gibi malzemedenden olduğu gibi, ayet ve hadislerden de yararlanmış. Ayrıca eserinin önsözünde "Türk dilini öğreniniz; çünkü onlar için uzun sürecek bir egemenlik var"dır.⁽⁵⁾ "hadis"ine yer vermiştir.

Kaşgarlı Mahmud'un amacının Türklerin siyasal alanındaki üstünlüklerinin dil ve kültür alanında da bir vakıa ol-

(2) İslâm Ansiklopedisi 5/11, S.946 (İhvanü's-Safa Md.)

(3) Adı geçen Risaleleri Nureddin B.Civan Han tarafından 2 cilt halinde bastırılmıştır. (Matbaat-ü Nuhbetü'l-Ahbâr, Bombay, 1305).

(4) Abdalbaki Gölpınarlı, İhvanü's-Safa (Türk Ansiklopedisi).

(5) Bu hadis Mevzu'dur. Besim Atalay'da Divan-ı Lûgati't-Türk Tercümesi'nde (I, XVII) bunu ifade etmektedir.

duğunu vurgulamak olduğunu onun "Derdini dinletebilmek ve Türklerin gönlünü alabilmek için onların diliyle konuşmaktan başka yol yoktur" ifadesinden anlıyoruz.⁽⁶⁾ Ancak, ne onun önsözünde aktardığı hadis ne de kitabının metni içinde örnek olarak sunduğu diğer hadislerin hiçbirinde namazda Kur'an'ın Türkçe tercümesi okunabileceğine dair bir işaret yoktur. Zaten Kaşgarlı Mahmud'un konusu "ibadet dili" değil, Türk dilidir. Eğer Kutay'ın iddia ettiği gibi, "Türkçe ibadet" yapılabileceğine dair sahih hadisler bulunsaydı, daha ilk dönemden itibaren bu uygulanagelirdi. Bırakalım sahih hadis bulunmasını, bu konuda zayıf, hatta mevzu (uydurma) "hadis" bile yoktur. Ayrıca, yazar; iddiasını isbat ettiğini söylediği bu hadisleri niçin kitabına almamıştır. Öyle anlaşıyor ki, halkın elinden yaygın olarak bulunmayan, herkesçe okunmayan ama Türk Dili tarihi açısından çok önemli olduğu için biraz kültürü olan herkesçe tanınan "Divan-ı Lügatü't-Türk" e atıf yaparak "Orada yazıyorsa doğrudur" düşüncesi uyan-dırılmak istenmektedir.

Kutay yukarıdaki ifadelerinden sonra, Mehmet Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'an Dili adlı Kur'an tefsirinin Atatürk döneminde yapıldığını hatırlatarak kendi tezini desteklemeye çalışmaktadır. Halbuki Kutay'ın "sahada bilgisiyle tanınan" diye takdim ettiği Hamdi Yazır, adı geçen eserin daha önsözünde şöyle demektedir:

"Öylelerini görüyoruz ki Kur'an'ı anlamıyor ve tefsirlere, müfessirlerin te'villeri karışmıştır, diye onları da kâle almak istemiyor da eline geçirdiği tercemeleri okumakla Kur'an'ın tetkik

etmiş olacağını iddia ediyor. Düşünemiyor ki okuduğu tercemeye âlim müfessirlerin tevili değilse, cahil mütercimin reyi (görüşü) tevili, hatası, noksanı karıştırmıştır. Bazılarından da duyuyoruz ki Kur'an tercümesi demekle iktifa etmiyor da "Türkçe Kur'an" demeye kadar gidiyor. Türkçe Kur'an mı var behey şaşkın? Kur'an Arabidir. Şüphesiz biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik"⁽⁷⁾ (ayeti) mansustur. (Bunu kaçça ifade eder) Düşünmeli ki Kur'an'ı tefsir etmek üzere Peygamber'in irâd buyurduğu hadise bile Kur'an denemez, denirse küfrolur. Hasılı, tercüme, Kur'andan, mütercimin anlayabildiği kadar bazı şeyleri anlatabilirse de hakkıyla anlatamaz. Anlattığı şeyler de Kur'an'ın hülun-ü kıymetini haiz olmaz."⁽⁸⁾

Ortaya atılan "Türkçe İbadet" tezi böylesine dayanaksız olduğu için yazar, Divan-ı Lügatü't-Türk örneğinde olduğu gibi, bir takım hayali delillere başvurmak zorunda kalmaktadır. Bu sebeple işi; "Şayet Mevlânâ eserlerini Türk dili ile yazmış olsaydı bunun; "Türkçe İbadet davasında sağlam bir dayanak olacağını" düşünmeye kadar var-dırmaktadır.(s.200)

Mesnevi'nin Türkçe olarak yazılmış olmasının bu konuda nasıl bir dayanak olacağını izahı akli ölçüler içinde mümkünse bu, yazara ait bir iştir.

(6) Divân-ı Lügatü't Türk (Tercüme: Besim Atalay.) I,4.

(7) Yusuf, 2.

(8) Hak Dini Kur'an Dili. Önsöz.

7- "...KILIK KIYAFETİ, DIŞ GÖRÜNÜMÜ KIYMET SAYMAKTAN KURTULACAKSINIZ"

"Müslümanlıkta ibadette kılık kıyafet özelliği yoktur. Temiz giyinmeye elden geldiğince ilgi göstermiş olmak yeterlidir. Kûfe'li bir zenginin şatafatlı kılıkla meclise geldiğini gören Hz. Ali'nin: "...Allah'ın huzuruna kalbini iyiliklerle süsleyerek çıkmak daha doğru olmaz mı?" dediği bilinir?

"Günlük hayatımızda kıyafet özelliği, dinsel düşüncelerin manevi hayata verilen değer kistası gibi gösterilmek istendiğinde, ardında açıklanmamış bir maksadı arayacaksınız."(s.225)

"...Türkiye de özellikle bir siyasi partinin kademeli faaliyetlerinden sonra (tesettür-örtünme) dini vecibeler arasında yer aldı. Başörtüsüyle başladı; uzun etekli manto ve çarşafı devam ediyor. Aslında öyle almadığı halde, dinsel bir yapıya bürünerek..."(s.225-226)

Cemal Kutay'ın örtünme konusundaki "ictihad"ı (.) böyle. Bu "ictihad"a ulaşırken başvurduğu yol bir "göz boyama"dan öteye geçmemektedir. Bir kere Hz. Ali'ye nisbet edilen söz konusu ifade "vücudun belli yerlerini örtmeye özen göstereceğine, kalbini güzelleştir" anlamında kullanılmış değildir. Kastedilen şey, lüks ve israfa kaçarak, gurur ve kibre sebep olacak süslü elbiseler giymenin iyi olmadığını, asıl önemli olanın manevi güzellik olduğunu vurgulamaktır. İfadede yer alan "şatafat" kelimesi, bu gerçeği her kimseden insanın kolaylıkla anlayabileceği biçimde ortaya koymaktadır.

Yazar'ın, bir kısmını bizim de bu konuya başlık olarak kullandığımız bir başlığına göre (s.225) ana dilimizle ibadet ettiğimiz, yani namazda Kur'anın tercümesini okuduğumuz zaman, kılık kıyafetin, örtünmenin bir değer olmadığını anlayacakmışız. Halbuki Kutay, ileri sürdüğü bir çok dayanıksız ve İslâm dışı iddialarını olduğu gibi, örtünmenin bir değer olmadığı iddiasını benimsetmek istiyorsa, insanlara namazda Kur'an'ı okuyup anlayan insanlar, kitabında ileri sürdüğü iddialarının tamamının aksini, özellikle örtünme konusundaki apacık ilahi emirleri içeren ayetleri göreceklidir.

Acaba Kutay neden, "Örtünme konusunda din ne diyor?" diye Kur'an'a yönelmiyor da Hz. Ali'ye nisbet edilen bir sözü çarpıtma yolunu tercih ediyor? Çünkü Kur'an'da çarpıtılamayacak açıklıkta ve kapsamda, örtünmeyi emreden ayetler bulunmaktadır:

"Ey Peygamber. Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına şöyle (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) örtülerini üstlerine almalarını (vücutlarını örtmelerini) söyle."(9)

"(Resûlüm) Mümin kadınlara söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere zinetlerini teşhir etmesinler. Baş örtülerini yakalarının üzerine kadar örtsünler..."(10)

Müslümanın ölçüsü, kimin nasıl davrandığı değil, Allah'ın ve Peygamber (s.a.s.)'in ne dediğidir. Bu sebeple örtünme Kur'an'a inanan herkes için bağ-

(9) 33/Ahzâb, 59.

(10) 24/Necm, 31.

layıcı bir değer ölçüsüdür. Kur'an red-dedilmedikçe, bunun inkârı mümkün de-ğildir.

8- "TABERİ: İLK KUR'AN YORUMU"

Kutay, Kur'an-ı Kerim üzerinde ilk yorum yapanın Taberî (Ö.110/728) ol-duğunu söylemektedir.(s.75)

Her şeyden önce Kur'anın ilk yo-rumcuları Hz. Peygamber (s.a.s.) ve onun âlim sahabileridir. Hadis mec-mualarının "Kitabü't-Tefsir" bölümleri Hz. Peygamber'in yorum örneklerinin yer aldığı kaynaklardır. Taberî'ye kadar Kur'an üzerinde yorum yapan pek çok ulema gelip geçmiştir. Taberî'nin özel-liği, bilinen en eski Kur'an tefsirlerinden biri olması yanında, "rivayet" ve "di-rayet" usullerini birleştirmiş olmasıdır.

9- "ANLAMSIZ MEAL SÖZCÜĞÜ"

Kutay, yapılan Kur'an çevirilerine ifade için kullanılan terimler hakkında:

"...Bu emeklerden önce, Kur'an'ın di-limize kazandırılması için TERCÜME, ÇEVİRİ değil, anlamsız meal sözcüğü kullanılıyordu." demekte ve şöyle ek-lemektedir: "Büyük osmanlı Lügatı (Cilt II. Sayfa 961) Arapça MEAL söz-cüğünü şöyle açıklıyor: Manâ, mefhum, anlama, kavram, manâ itibarıyla, anlam olarak."

"Görüyorsunuz: Arap kültür em-peryalizminin emrindeki şeriatçı Mus-tafa Kemal'e kadar kutsal kitabımızın di-limize TAM ÇEVİRİ sini bile önlemiş, değil onun buyruklarıyla Tanrıya kulluk görevimizi yerine getirmeyi..."(s.197).

Yazarın "tercüme" yerine "meal" ke-

limesini kullananları böylesine ağır bir dille eleştirmesinin sebebi, üzerinde kalem oynattığı konu hakkında bilgisiz ve kendi gibi düşünmeyenler hakkında ön yargılı olmasıdır.

Kutay'ın zannettiği gibi, ne "meâl" anlamsız bir kelimedir, ne de "tercüme" ile aynı anlama gelmektedir.

"Meâl sözlükte, bir şeyin varacağı yer ve gaye anlamına gelir. Buna göre bir lafzın, sözün meâli de o sözün muh-temel bulunduğu manâlar içinden asıl kastedilene döndürülüp bağlanması de-mektir. Meâl sözünün bir de eksiltmek anlamı vardır. Bu sebeple tefsir bilimi alanında, "bir sözün anlamını her yö-nüyle aynen değil de, biraz eksikliği ile ve sonuç itibarıyla ifade etme işlemi "meal" terimi ile ifade edilir. "Tercüme" kelimesi ise bir sözü bir dilden diğer bir dile aktarmak demektir. "Mutlak olarak kullanıldığında bir sözün başka bir dile aktarılması sırasında sergilenen zaaf ve eksiklikleri çağrıştırmaz. Bu bakımdan "meâl"e göre daha "iddialı" bir ifadedir.

Arap diline ve oun edebi özel-liklerine biraz olsun vakıf olanlar iyi bi-lirler ki, özellikle, Kur'an'ın içerdiği tüm anlamlarıyla tercüme edilmesi mümkün değildir. Gerek tercüme dilinden ve mü-tercimden, gerekse Kur'anın kendine has edebi üstünlüklerinden kaynaklanan bir takım zorluklar sebebiyle tercüme sı-rasında mutlaka aktarılamayan manâlar bulunmaktadır. İşte "bazı Kur'an mü-tercimlerinin tercüme sözü yerine meâl'i tercih etmeleri bu eksikliğe işaret etmek içindir."⁽¹¹⁾ Yazarın, iddiasını isbat etmek için alıntıda bulunduğu "Büyük

(11) Mehmet Sofuoğlu, Tefsire Giriş (Çağrı Yay. İst. 1981) s. 247.

Osmanlı Lügatı" da ilmi bir üslup içinde aynı şeyleri söylemektedir.

Nitekim, Kutay'ın haklı olarak takdir edip değer verdiği Hamdi Yazır da Tefsirinin önsözünde "meal"i kullanmayı tercih etmiştir.

10- "NESH" VE "TAĞAYYUR-Ü EZMAN" MESELELERİ

Yukarıda verdiğimiz örneklerde, Kutay'ın; İslâm'ın Arap şeriatı olduğu, Kur'an'daki dünyevi ahkâmın sadece Arapları bağladığı, Kur'an'ın Arap ümmeti için inmiş olduğu şeklinde Kur'an'a aykırı fikirlerin sahibi olduğu görülmüştü. Yazarın, bu sakat düşüncelerini, kendi mantığınca yine bazı İslâmi prensiplere bağlayarak isbatlamaya çalıştığını da görmekteyiz. Ancak kullandığımız "İspatlama" kelimesine bakarak, söylediklerinde bir tutarlılık, bir sebep-sonuç ilişkisi bulunduğu sanılmamalıdır. Tüm kitap boyunca sergilenen çözüklük ve düzensiz üslûp burada da kendini göstermekte, sabrı zorlayacak noktalara ulaşmaktadır.

Kutay, "İbadetimizin, bir başka deyişle yüce Tanrıımıza kulluk ödevimizin bize yabancı Arapça yerine öz dilimizle yerine getirme özgürlüğümüze kavuşma yolundaki seslenişimizin dayanakları üzerinde son bölüme gelmiş bulunuyoruz" (s.213) dedikten sonra şöyle devam etmektedir:

"İsbatlarımız arasında, değerli bir Türk ilahiyatçısının senelerini vererek sahip olduğu bilimsel dayanakları açıklayan kitabı ve ona dayalı izahları var....: "KUR'AN'IN NASİH VE MEN-SUH AYETLERİ"

Yazar bunca iddialı ifadelerden sonra, adı geçen eserden "ispat" (delil)

olarak aktardığı şey ise, Hz. Ali'nin Kûfe mescidinde vâz eden, ancak; Kur'an'ın "nasih'ini ve "mensuh"unu bilmeyen bir kıssacı"ya hitaben söylediği:

"Sen hem kendini, hem de başkalarını helak ettin."⁽¹²⁾ şeklindeki ifadesidir. Tüm yapılan bu. Sonra da Ahmet GÜRKAN'ın; önemli bir konu olan nesh üzerine o zamana kadar ne yazık ki Türkçe bir eser yazılmamış oluşunu; neshi inkar edenlerin bulunmasına kaşılık, yaptığı ilmi araştırmalar sonunda neshedilmiş ayetlerin bulunduğunu tesbit ettiğini belirtmede ve nesh konusuna kasden göz yumulduğu sonucuna varmaktadır. Kutay şöyle devam ediyor:

"(Gerçeği) ortaya koyan sayın Gürkan elbetteki bu göz kapamanın ("yumanın" olacak) hakiki sebini de biliyordu."

"Açıklamak istemediği düşünülebilir. Sebepler arasında kendi emeğini değerlendirmemek gibi tevazununda etken olduğu hatıra gelebilir."

"Fakat aslında, böylesine mevzua göz kapamış olmanın hakiki sebebi rûsûn uleması ve "bâb-ı ictihad (düşünce kapısı) kapanmıştır" diyen medrese mantığının "nesheden" ve "neshedilen" yani hükmü kaldıran ve kaldırılan ayetlerin varlığı sonunda, insanımızın kaafasında Kur'an-ı Kerim'in hikmetlerinin mantığının, akan zaman karşısındaki felsefesinin ve asıl "tagayyür-i ezmân ile tebeddül-i ahkâm" yani "zamanın yapı değiştirmesiyle kuralların da zamana uyması" gerçeği onunda vatandaşların, bu donmuş ka-

(12) Suyûtî, El-Itkân, II, 29.

falara 1417 senede sizler bu ebedi hakikat üzerinde neler yaptınız? sorusunun önlerine çıkması korkusudur" (s. 215)

Kutay'ın mantık yapısını ortaya koyacak bu ifadesini, tüm karmaşıklığına ve kapalılığına rağmen, aynen aktardık. Kitabın başından beri anlatmaya çalıştığı şeyi ispata çalıştığı bu paragrafta yazar şunları söylemeye çalışıyor:

Kur'an'da hükmü kaldırılmış ayetler vardır. O halde zamanın değişmesiyle başka ayetlerin hükmü de kaldırılabilir. Zaten "zamanın değişmesi ile hükümlerin de değişeceği İslâm hukukunda tartışmasız kabul edilen bir prensiptir. Bu gerçek Türk halkından özellikle gizlenmiştir ki Kur'an'daki dünya ile ilgili hükümlerin ve namazda Kur'an'ı orijinal lafzıyla okuma gereğinin Türkleri bağlamadığı bilinmesin ve "İbadetimiz Arapçanın elinde esir" (s. 196) olmaya devam etsin.

Konunun erbabı olanlar için tüm bu iddialara verilecek cevap bir kaç cümleden öteye geçmez. Ancak bu bir kaç cümleyi söyleyebilmek için bunca nakiller yapmak zorunlu oldu.

Önce nesih konusuna kısaca değinelim:

Bu terim tefsir ilminde, önce inmiş olan bir ayetin hükmünün, daha sonra inen bir ayetle kaldırılmış olması anlamını ifade eder.

Kur'an'da neshin bulunmadığını söyleyenler çıkmışsa da İslâm bilginlerinin çoğu Kur'an'da neshin var olduğu görüşündedirler. Burada Kur'an açısından nesh olayının, vahyin sona ermesi ile bitmiş olduğunu, Hz. Peygamber'den sonra hiç bir ayetin hükmünün kaldırılmasının söz konusu olmadığını özellikle vurgulamak gerekir. Bir ayetin

hükmü kalkmışsa, bu, tüm müslümanlar için kalkmış demektir. Bir zaman, bölge ya da toplum ayırımından söz edilemez. Bu sebeple Kutay'ın tasarladığı biçimde, "nesh" olayından hareket ederek Türkleri Kur'an'ın pratikle ilgili hükümlerinden "muaf tutmak" mümkün değildir.

Kutay, tüm kitap boyunca diline doladığı "zamanın değişmesi ile hükümlerin de değişeceği inkâr olunamaz."⁽¹³⁾ kuralını da, Kur'andaki hükümlerin bir kısmının zamanla kalabileceği iddiasına dayanak olmak üzere saptırarak kullanmıştır. Zira İslâm hukukunda temel bir prensip olan bu ifade asla mutlak değildir ve hakkında kesin delil (ayet ya da sahih hadis) bulunan hükümleri içermez. Ömer Nasûhi Bilmen kural hakkında şu açıklamayı veriyor:

"Yani "nass" ile sabit olmayan ve genel hükümlerden olmayan bir kısım cüzî (detaylarla ilgili konulara ait) hükümler, zamanın değişmesi ile değişebilir, yoksa kati nasslar ile sabit olan, veya) (zulüm; i'tisâf) (haksızlık) gibi haramlığı genel hükümler arasında bulunan şeylerde zamanın değişmesi etkili olmaz. Mesela vaktiyle salah ehli (iyi yaşayışlı) insanlar çok olduğunda şahitlerin dürüst olup olmadıklarının araştırılması gerekli görülmemişti. Sonraları imameyn (Ebu Yusuf ve Muhammed) zamanında insanların hallerinin değişmesi ile, şahitlerin durumunun gizlice ya da açıkça araştırılmasının gerekli olduğu ichtihadında bulunulmuştur."⁽¹⁴⁾

(13) Mecelle, Mad.29.

(14) Ömer Nasûhi Bilmen, Hukuk-ı İslâmiyye Kamusu, I, 265, 266.

Kısaca söylemek gerekirse, nesh konusunda vahy eseri olan Kur'an'ın bazı ayetlerini hükmünü kaldırma konusunda tek yetkili merci yine vahyin kendisidir. İslâm Dini dairesinde kalarak bunun ak-sini iddia etmek mümkün değildir.

11- DOMUZ ETİNE DAİR

Cemal Kutay İslâmî ilimlerle ilgili her hangi bir konuda söz söyleyecek kadar görüş bildirecek konum ve yetkinlikte olmadığı için tezini kabul ettirmek istediği noktada, meseleyi ilmi delilleri ile ortaya koyup münakaşa etme, açma yerine; alıntılarla yetinmektedir. Alıntı yapma konusunda da tarafsız davranmayarak, yalnızca kendi görüşüne paralel ifadeleri, zayıf ve yanlış da olsa aktarmakta, karşı görüşte olanlar ne kadar çok ve görüşleri ne derece bilimsel ve sağlam da olsa, onların görüşlerinden söz etmemektedir. Kur'an'ın pratik hayatla ilgili ahkâmının Arapları bağlayıcı olduğunu, ya da tamamen devre dışı bulunduğunu kabul ettiği, buraya kadar verdiğimiz bazı örneklerle ifade edilmişti. Bir başka örnek te domuz eti konusundaki yaklaşımdır. Ancak burada görüşünü doğrudan söylemeyip Musa Carullah Bigiyef'i (1875-1949) konuşturmuştur. Ancak aktardıkları Bigiyef'in her hangi bir eserine değil, kendi hafızasına dayanmaktadır. Yazar "İyi hatırlıyorum" vurgulamasıyla, Musa Carullah'ın şöyle dediğini söylemektedir:

"Fin müslümanlarının soğuktan telef olmamaları için, domuz eti ve yağı yiyebilecekleri, çünkü İslâmiyette, domuz etinin sıcak iklimlerde oluşan trîşin dolayısıyla sıhhata zararlı olması yüzünden yasaklandığı sebebiyle... İslâm fikhının en muhteşem ve başka bir din

veya hukukta bu kadar açık ve sarîh olmayan hikmeti, dinimizin üç esas rük-nünden biri olan tegayyür-ı ezman ile tahavvul-i ahkâm" dır. Bu büyük hakitaki malesef bizim ulemayı rusûn kav-rayamamışlar, anlayamamışlar, bu sebeple de "..... ictihad (düşünce kapısı) kapanmıştır safsatasıyla muazzam Osmanlı Hakanlığını yıkmışlardır." (s.172)

Kutay'ın "iyi" hatırlayıp aktardığına göre Bigiyef şunları demiş oluyor:

1- "Fin müslümanları, soğuktan donmasın diye, "onların, domuz eti ve domuz yağı yiyebilecekleri konusunda fetva verdim."

2- "Zira İslâm'da domuz etinin haram kılınması trîşin zararı dolayısı ile-dir. Bu zararlı yok edilince, domuz eti de yenabilir. (Zira "mâni kalkınca memnû avdet eder."

Bigiyef gerçekten böyle bir fetva vermiş olabilir mi? Bu tabi ki mümkündür. Ancak böyle bir fetva Kutay'ın sözünü etmeye çalıştığı gerekçelere dayandırılmış olamaz. İslâm hukukunda böyle bir fetvanın tek dayanağı "zaruret" prensibi olabilir. Zaten ilk maddede buna işaret edilmiştir. Orada söz konusu olan zaruret, insanların soğuktan donmaları tehlikesidir. İslâmî hükümlere göre insan, haram kılınan şeylerden, - başka meşru bir seçenek yoksa- ölmeyecek kadar yiyebilir. Bigiyef'in verdiği fetva da bu yönde olmalıdır.

Kutayın, Bigiyef'in ağzından ileri sürdüğü gerekçeler ise, hem ilmi açıdan hem de İslâm hukuku açısından hiç bir geçerliliğe sahip değildir. bu sebeple Bigiyef gibi alim bir zatın böyle yanlış bir yola girmiş olması düşünülemez. Geriye bir ihtimal kalıyor; o da şudur:

Aslında Kutay, iddia ettiği gibi, konuyu "iyi" hatırlayamamaktadır ve temelden yanlış olan iki ön yargısını Bigiyef'e mal etmektedir.

Birinci gerekçe (2 no'lu madde) geçersizdir. Çünkü:

İslâm'a göre bir şey Allah haram kıldığı için haram; helâl kıldığı için helâl olur. Bu haram ya da helâl kılma için gösterilecek illet ya da "hikmet"ler asla kati ve muayyen değildir. Bir hükme bugün illet olarak gösterilen bir durum yarın bu niteliğini yitirebilir. Ama o şey yine haram ya da helâl olma hükmünü taşımaya devam eder.

Bu konuda ictihada dayalı hükümler ile kati hükümleri bir birine karıştırmamak gerekir. Zira, bir şeyin haram ya da helâl olduğuna kıyas, icihad yoluyla hükmedilmişse, o hükümde esas alınan illetin değişmesiyle hüküm de değişir.

Domuz etinin haramlığı Kur'an ile, kesin olarak sabit olduğu için, bu konuda belirlenecek "illet"lerin değişmesi ile hüküm değişmez. Dolayısıyla "domuz etinin haram kılınmasının sebebi "trişin"dir, onun izale edilmesi ile bu haramlık kalkar denemez. Beşeri bir çok zararların bulunmayacağı söylenemez. Nitekim domuz eti için gerçek budur:

Alman hekimi Rockeweg (8) "Domuz Eti ve İnsan sağlığı" isimli kitabında; "Almanya'da domuzlar hastane artıkları ile beslenir. (Mealesef ülkemizde de böyledir). Bunlar yemek artıkları ve hastalara ait cerahatlı sargı bezlerinden ibarettir. Bu mikroplu sargı bezleri yakılmak yerine domuzlara atılır. Böylece domuzla insan arasında zehirli ve mikroplu hastalık amillerinin bir dolaşımı sağlanmış olur. Aslında bu ar-

tıklar domuza verilmese bile domuz, tabiatının icabı olarak buldukca her türlü pisliği yer ve mikrop dolaşımını devam ettirir. Böylece domuzun bütün dokuları bilhassa lenfa sistemi çeşitli hastalık amilleri ile dolar ve insana her türlü hastalığı bulaştıracak hale gelir. Son yıllarda domuzlar yukardaki yanlış beslenme şekilleri dikkate alınarak, özel bakım ve antibiyotikler ilâvesiyle hazırlanan yemlerle besleniyor. Fakat bütün bu ihtimamlara rağmen domuz hiç bir zaman sağlıklı bir hayvan telâkki edilememektedir.

İkinci gerekçe (3 no'lu madde) de geçersizdir. Zira "nesh" ve "Tağayyür-ü Ezmân Meseleleri başlığı altında da değindiğimiz gibi, zamanın değişmesi ile değişmesi söz konusu olan hükümler, hakkında kati nas kesin delil bulunmayan hükümlerdir. Domuz eti yasası ise Kur'an'da açıkça yer almaktadır. Bu sebeple bu yasak hükmünün, zamanla değişmesi asla söz konusu değildir. Musa Carullah Bigiyef'in böylesine basit bir usûl bilgisinden mahrum ve İslâm fıkhnın ve İslâm fıkhnın açık naslara dayalı hükümlerini kişisel ve temelsiz birtakım anlayışlara göre alt üst etme gibi bir düşünceye sahip bulunmuş olması düşünülemez. Bu gerçeği bizzat Bigiyef şöyle dile getirmektedir: "Kütüb-i fikhiyye talimlerini, zamanın cereyanlarına tevfik etmek hevesleri bende yoktur. Medeniyet ve terakkiyi ufak modalarda aramak sadeliği de bende yoktur. Hayatın zaruriyetleri karşısında hükümleri terketmek acizliği de bende asla yoktur."⁽¹⁵⁾

(15) Musa Carullah Bigiyef, Edebiyat-ı Arabiye, S. 17'den nakleden Mehmet Görmez, Musâ Carullah Bigiyef, s.93.

Kutay'a ve İslâm'ı pratik hayattan kovmak, onu bir "vicdan işi" gibi algılamak isteyenlere en güzel cevabı yine Bigiyef'in şu ifadesinde buluyoruz:

"Benim nazarımda İslâmiyet, islahât-ı diniyelerin hiç birine muhtaç değildir. İctimai, dini ve siyasi hastalıklar islâmiyette değil, bizim özümüzdedir. O öldürücü hastalıklardan arınmak için çarelerini aramak elbette lazımdır. Ancak İslâm'ı değil, İslâm'ın davasıyla kafalarımızı islah etmek lazımdır." (16)

Musa Carullah'ın dinî ve dinî hükümlere bakışı böyle. "İyi hatırlıyorum" diyerek aktardıkları ile bu açıklamalar arasındaki çelişkiyi açıklamak yazarın kendisine düşmektedir.

12-BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR'IN "TAM SADAKAT HALİNDE"Kİ ÇEVİRİSİ

Cemal Kutay, namazda okunmak üzere hazırlandığını söylediği Behçet Kemal Çağlar'a ait, bazı sûrelerin manzum çevirilerini sunarken şöyle demektedir.

"Behçet Kemal'in çevirilerinde ayrı bir özellik var. Aslî metne tam sadakat halinde yapılan çeviriye ek olarak, sûrenin tefsir (yorum) metni de alınmıştır."(s.182)

Oysa bizzat Behçet Kemal, sözü geçen ve Kur'an'dan ilhamlar" adını taşıyan çalışmasından "Tercüme" diye söz eden bir gazeteciye şunları söylemiştir:

"-Bir kere tercüme değil. Bu, yersiz bir cür'et olur. Baksanıza: "Kur'an'dan İlhamlar" diyorum. Değil Allah'ın kelâmını, herhangi büyük bir şairin şiirini

bile aynı ifade ve ahenk gücü ile geçirmemiz mümkün olmaz."

Sûrelerde emsalsiz bir şiiriyet var. Bu şiiriyeti elimden geldiği kadar kaybetmemeye ve metnin havası ile kavramından ayrılmamaya çalıştım. Gerçek ilham eseri bir şiir tam "nesre tahvil" edilemediğine göre ilham'ın çok, pek çok yücesi Peygambercesi olan vahyin eseri kelime kelime nesre çevrilirse ondan ne kalır." (17)

Bizzat "çeviren"inin; aslını aktarmaktan çok uzak olduğunu söylediği bir metni, Kutay, "asıl metne tam sadakat halinde" diye niteleyerek, tüm kitabında takip ettiği ilmi zihniyetinin ölçüsünü ortaya koymuş olmaktadır.

B- BAZI FİKİR ZAAFLARI

1- SÖZ OYUNLARI

Kutay'ın, "Türkçe İbadet" iddiasına haklılık payı çıkarmak amacıyla başvurduğu yollardan biri de bir takım söz oyunlarıdır. Aşağıda bunun bazı örneklerini vereceğiz.

1. "Trafik Canavarı"

Yazar şöyle diyor:

"Kur'an-ı Kerim'de namaz sûrelerinin namazdan başka yerde okunmaması gibi bir sınırlama ve buna karşı sûrelerin belli yerlerde okunması zorunluluğunu getirmiş bir kayıt (tahdid, sınırlama) var mıdır?" (s.223)

Bu sözler "Trafik Canavarı ve Hayatın Değerini Kalp ve Dimağa Emanet Eden Tanrısal Düşüncenin Yüceliği"(.)

(16) Adı geçen eser, s.93-94.

(17) Behçet Kemal Çağlar, Kur'an-ı Kerim'den ilhamlar (Kültür Bakanlığı Ankara 1995) s.45-46.

başlığı (s.221) altında yer almaktadır. Yazar kendince, namazda ayetlerin asli şekilleriyle okunması yüzünden "Kur'an-ı Kerim'de mini mini canlı yaratıkların akli durduran yaşama düzenleri" üzerindeki açıklamalardan mahrum olunmakta ve bu sebeple hayatın kıymeti bilinemediği için trafik kazalarına sebebiyet verildiğini anlatmaya çalışmaktadır.

Biz bu düşüncenin tutarlılık derecesi üzerinde durmak istemiyoruz. Ancak asıl ilgi çeken şey, yukarıda aktardığımız ifadenin böyle bir konu içinde yer almasıdır. İfadenin ne öncesinde ne de sonrasında bağlantı kurulacak bir yer bulunmamaktadır. O anda öyle geldiği için söylenivermiş bir söz gibi duruyor.

"Namaz sûreleri"nin namazdan başka bir yerde okunmamasını, sûrelerin sadece belli yerlerde okunmasını emreden âyetlerin bulunduğunu söyleyen kimse zaten hiç olmamıştır. Kutay böyle bir söz oyunuyla, konu hakkında bilgisi olmayanların beyinlerini bulandırarak "taraf" edinme çabasına girmektedir.

2. "BEŞ BİN YILLIK ŞAMAN DUASI"

Kutay "Karlık Türklerinin Gök-tanrı'ya yakarılarından bir örnek" sunuktan sonra şöyle demektedir.

"Hepinizden, vicdanınızı, sağduyunuzu, aklınızı yaparak şu soruya cevap rica ediyorum:

"Beş bin yıllık şaman duasını mı Yüce Tanrıya yakarış olarak selamlıyorsunuz, yoksa anlamını, kaynağını, özellikle geçmişinizin dokusu "doğa gerçekleri"yle ilgisiz Arapça duaları mı anlıyor, benimsiyor, yü-

reğinizde iz buluyorsunuz?" (s.54)

Bu ifadelerde, gözden kaçırılan ya da görmezlikten gelinen bir gerçek vardır: Duaların Arapça olarak yapılması zorunluluğu yoktur. ayrıca ülkemizde dualar genellikle Türkçe olarak yapılmaktadır. Yazar'ın, dikkatleri başka yöne çekerek, asıl devreye sokmak isteği şey "beş bin yıllık şaman duası" ve Şaman hayatıdır. Bu amaç kitabın bütününde açıkça görülmektedir.

2- ÇELİŞKİLER

Kutay'ın Kitabında bir kısmına değinebildiğimiz yanlışların yanında bir takım çelişkilere rastlamak da mümkündür. Bu noktalarda, var olan bir ön kabûlün ne pahasına olursa olsun başkalarına da benimsetilmesi çabalarının, bir takım gerçeklerle çatımasının doğurduğu kararsızlık belgeleri olarak ön plana çıkmaktadırlar. Bunlardan bazılarına değinmek istiyoruz?

a- "TÜRK MİLLETİNİN HAYATINDA PUTA TAPMIŞ OLMA GİBİ BİR İLKELLİK YOKTUR"

Kutay başlık olarak kullandığımız bu ifadesinden sonra şöyle demektedir?

"Şamanlık, doğası yüceliklere saygıdır. bu saygı doğasal yüceliklerin varlığında onları yaradan yani evrenin tek sahibine olan saygıdır. Arap ümmetinin cahiliye devrindeki felâketli yapısını hatırlar mısınız?"

Önce şunu belirtmek gerekiyor?

İslâm'ın putlara tapmayı yasaklamasının sebebi, putların "şirk" (Allah'a ortak koşma) aracı olmaları sebebiyledir.

İslâm "Doğa üstünlüklerine ibadet şeklinde saygı duymak" ile putlara saygı duymak arasında bir ayırım yapmaz. Şirk şirktir.

Yazar, Türklerin puta tapmadığı iddiasından sonra, bir başka yerde, "Türklerin Şaman totemizmi"nden söz etmektedir. (s.63) Totemizm, bir kısım insan topluluklarının manevî yön ve duygularını irtibatlandırdıkları tabiat varlıkları ve bunların temsili şekilleri değil midir?

Burada vurgulamak istediğimiz şey Türklerin tarihte puta tapmış olup olmadığı değil, Kutayın araştırma yapmadan asılsız ve çelişkili ifadelerde bulunduğunu sergilemektir.

"DİN BİR VİCDAN HAREKETİ" MİDİR?

Kutay bir başka çelişkiyi de dinin ne olduğu konusunda yaşamaktadır. Kitabının bir yerinde: (s.66)

"İsmail Hakkı İzmirli'nin tercümesinde Kur'an'da yer almış ve büyük bölümü din değil, dünya ile ilgili konuların fihrist"ini yaptığını hatırlatarak diyor ki:

"Cesaret eden lütfen denesin: Ord.Prof.İsmail Hakkı İzmirli'nin "Meani Kur'an" adlı Türkçe tercümesini önüne koysun, hayranlık yaratacak sabır ve konu üzerinde mutlak bilgiyle bezemiş sayfalarda hayatı terki eden mevzuları sıralasın, bakalım yaşamda geri kalan bir şey var mı?"(s.66)

"Şeriat tabirini Türk Hukuk Lügatı şöyle izah ediyor:

"İbadet ve muamelâta müteallik olan dini ahkâmın heyet-i mecmuasıdır ki bunlara ahkâm-ı şeriyye-i ilmiyye

denir. Şeriat tabiri din manasına da kullanılır."

"Bu ağır üsluplu açıklama gösteriyor ki aslında bir yaşama düzeni olan İslam'ın kuralları şeriatte toplanıyor." (s.239)

Şu cümle de Kutay'ın:

"Unutmayalım: İslâmiyet bir yaşama biçimidir"(s.223) Dinin hayatı kuşattığını açıkça ifade eden bu cümlelerin sahibi olarak Kutay şunları da söyleyebilmiştir:

"Türkiyede şeriat isteyenler, asla hakiki İslâm şeriatı'nın ardında değildirler: Çünkü din, aslında, bir vicdan hareketidir."(s.175)

Din (İslâm) nedir?

Kutay önce buna bir karar vermek durumundadır.

C- HANGİSİ ASR SURESİ?

"Türkçe İbadet" (namazda Kur'an'ın Türkçe tercümesinden okumanın mümkün olmadığı ilmi delillere gerek bırakmayacak açıklıkta ortaya koyan üzere bir örneği de bizzat Kutay sergilemektedir. Yazar, namazda okunmak üzere hazırlamış olduklarını ifade ettiği "namaz sûreleri" tercümelerinden örnekler sunmaktadır. Behçet Kemal Çağlar ve Enver Tuncalp'a ait "Asr Sûresi" tercümelerini buraya alıyoruz:

ASR SURESİ

"Günün omuzlara çöktüğü saat
"Yoğrulmuş insanın hayat yükünü
"Söylene yüksüne çektiği saat
"O vakti de sever inanan yürek
"Çevresine sabrı salık vererek"(s.243)

B.Kemal Çağlar

ASR SURESİ

"Asra yemin olsun devran içinde
"İnsan mutlak ziyan hüsrân içinde
Ancak iman edip güzel ameller
İşleyip de hayra yönelen eller"

"Bir de bir birini hakka ileten
"Ve bir de sabrı tavsiye eden her beden
"İyiye, doğruya etmiştir meyil,
"İşte bu kişiler ziyanda değil..."(s.179)

Enver Tuncalp

Yukarıdaki "çeviri"lerden hangisi "Asr" sûresine aittir. bunların hangisi namazda okunacaktır? Ortaya konan ifadeler, çevirenlerin aczini, bunların namaz da okunabileceği, okunması gerektiğini söyleyenlerin çelişkilerinin ve asıl nimetlerinin birer belgesidir.

SONUÇ:

1. Cemal Kutay tarafından "Türkçe İbadet" adı altında hazırlanan kitap muhteva bütünlüğü, iç tertip, dil ve üslûp açılarından son derece yetersiz bir çalışmadır. İlmî araştırma usulleri ve objektiflik ilkesinden yoksundur. Bir takım ön yargıların ve kişisel arzuların bir ürünüdür.

2. Muhteva, kapaktaki başlığı doğrudan ilgilendirmeyen konulardan oluşmakta, bir ilişki kurarak ya da çok kere buna da gerek duyulmadan asıl konuya sıçramalar yapılmaktadır. Bu haliyle kitaba "Türkçe İbadet" ile ilgisi olmayan

bambaşka bir isim konulabilir.

3. Kullanılan üslûp ve ifadeler sebebiyle toplumu kamplara ayırıcı bir niteliğe sahiptir.

4. "Türkçe İbadet" isteği görüntüsü altında İslâm Dini'nin genel çatısını çarpıtacak şekilde domuz eti, örtünme, resim ve heykel İslâm evrenselliği vb. konulardaki pek çok kesin hükmün Türleri bağlamadığı, zaten zamanın geçmesi ile hükümlerin değişmiş olduğu görüşü ileri sürülmektedir.

5. Namazda "kıraat"ın, Kur'an'ın orijinal metni ile yapılması gerekliliği sebep gösterilerek Türklerin Arap emperyalizmine maruz bulunduğu ifade edilmekte, "Türkçe İbadet" bundan kurtuluşun tek çaresi olarak gösterilmektedir.

6. "Türkçe İbadet" kavramı ile kastedilen şey, İslâm'ın pratik hayat ile ilgili hükümlerini, Türler adına yok saymak ve gündelik hayat için Şamanlık'ın esas alınması ve İslâm'ın "Millî bir din" haline getirilmesidir. "Türkçe İbadet" iddiası ise, bu amaca ulaşma konusunda en büyük engel olarak görülen Kur'an'ın aradan çıkarılması yolunda en geçerli usul olarak seçilmiş bulunmaktadır.

7. Bu nitelikleriyle adıgeçen kitap hiç bir ilmi ve edebi değer taşımamakta, esas itibarıyla İslâm'ın ruhuna ve temeline aykırı bir bakış açısına sahip bulunmaktadır.